

Melih Cevdet Anday'ın Çeviri Anlayışı*

Ali ALGÜL**

Melih Cevdet Anday'ın Çeviri Anlayışı

The Translation Concept of Melih Cevdet Anday

Özet

Bu çalışmada Melih Cevdet Anday'ın çeviri hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Çeviri uygarlıkların yayılmasında ve gelişmesinde büyük rol oynar. Bir bölgede ortaya çıkan yenilik, anlayış, görüş çeviri yoluyla diğer bölgelere geçer; böylece dışa açık uygarlıklar gelişir, zenginleşir, ilerler. Çeviriye kapıları kapatan toplumlar da ise geriye gidüş görülür. Anday'ın çeviri içerikli yazılarının temelini şiir çevirisi oluşturur. Melih Cevdet iyi bir şiir çevirisinin özelliklerini açıklar. Bu bağlamda ona göre iyi bir çeviri orijinal metnin yapısını ve sesini korur. Melih Cevdet, Jean Cocteau ve Soupault gibi dünyada çeviri alanında söz sahibi olan şairlerden de yararlanır. Anday yazılarında şiir çevirisinin dışında Türkiye'de çeviri deyince akla gelen ilk çevirmenleri, Tanzimat sonrasında yapılan çevirileri, 1940'ların başında Hasan Ali Yücel döneminde başlayan çeviri faaliyetlerini de konu edinir. Sonuç olarak; Anday şiir çevirisine inanır ve Türkiye'de iyi çevirinin *Tercüme* dergisiyle başladığını belirtir.

Abstract

In this study, the views of Melih Cevdet Anday about the translation are discussed. Translation plays a major role in the spreading and development of civilizations. Innovation, understanding and view emerging in a region pass through other regions by means of translation. Thus, extroversive civilizations develop, richen and make progress. But it is seen retrogression in societies which close the door on translation. The basic of Anday's translations makes up poetry translation. Melih Cevdet explains the characteristics of a good translation of poetry. In accordance with that, a good translation preserves the structure and voice of the original text. Melih Cevdet also benefits from the poets such as Jean Cocteau, and Soupault who have a say in translation in the world. Besides, except the poetry translation, Anday mentions the first translators that came to mind in translation in Turkey, the translations after the Tanzimat, and the translation activities that started under the ministry of Hasan Ali Yücel in the early 1940s. As a result; Anday believes in the poetry translation and indicates that the good translation began with Translation Magazine in Turkey.

Anahtar Kelimeler: Anday, Çeviri, Çevirmen, Şiir.

Key Words: Anday, Translation, Interpreter, Poetry.

1. Giriş

Çeviri, farklı dille konuşan toplumların birbirlerini tanıma ve anlama ihtiyacından doğmuştur. Çünkü çeviri kültür değişimini sağlayan ve aktaran bir köprü görevi yapar. "Herhangi bir sözün veya metnin bir dilden başka bir dile aktarılma işi" (Karataş, 423, s. 2001) ya da "(...) doğal bir dildeki bildirileri kimi kişilerin anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik sağlayarak bir başka doğal dile aktarması (...)"

* Bu makale Ali Algül tarafından 2015'te *Melih Cevdet Anday'ın Düşünce Yazılarında Sanat, Yazın ve Dil* adıyla Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hazırlanan, yayımlanmamış doktora tezinden çıkarılmıştır.

** Ali ALGÜL, Dr. Öğr. Üyesi., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alialguller@hotmail.com; ORCID ID orcid.org / 0000-0003-3657-7111

(Vardar, 1978, s. 66) şeklinde tanımlanabilecek çeviri, gerek Doğu'da gerekse Batı'da yeni dönemlerin öncülük görevini üstlenmiştir. Örneğin Yunan uygarlığının oluşum sürecinde Sümer, Mısır ve Fenike uygarlıklarından çeviriler yapılır. Çeviriyi ilk kez bilinçli bir şekilde yapan Romalılar ise, antik Yunan'ı tümüyle Latinceye aktarmanın peşindedirler: "Romalılar, kendilerinden hayli üstün durumdaki Yunanlıların edebiyatını neredeyse bütünüyle kendi dillerine çevirir veya en azından uyarırlar." (Kızıltan, 2000, s. 72). Arapların, X. yüzyılda yarattıkları uygarlıkta "Yunan, Hint ve Fars medeniyetlerinden yapılan çeviriler çok önemli bir etkiye sahiptirler." (Özdoğan, 2005, s. 37). Hümanizma ve Rönesans yıllarında Avrupalılar, antik Yunan ve Latin'in kültür ve sanat ürünlerini dönemin dillerine çevirmişlerdir; böylece önceki çağlardan farklı, yeni bir doğuşu gerçekleştirmeyi başarmışlardır. Kızıltan, "Tarihte Çeviri" adlı makalesinde Rönesans yıllarında çeviriye verilen önemi şu sözlerle açıklar: "Rönesans döneminde her bir ulusal dilin devlet yönetimi, hukuk, edebiyat, felsefe ve bilim alanında yetkinliğini kanıtlamasıyla, çeviri olgusu giderek ön plana çıkar." (Kızıltan, 2000, s. 73). Bu sözler de çevirinin modern çağlara yaklaştıkça öneminin daha da arttığını göstermektedir. Bir bölgede beliren uygarlık bir başka bölgeye çeviri yoluyla aktarılır. Bu durumda kültürlerarası değişimde ve aktarımda çeviri yaşamsal bir rol oynar. Bu nedenle uygarlıkların varlıklarını sürdürebilmeleri çeviriyle sağlanan etkileşime dayanır: "(...) medeniyetlerin geçmişi, kendi özgünlüklerini ve özerkliklerini kaybetmeksizin, birbirleriyle yıllar boyunca olan sürekli alışverişlerin tarihinden ibarettir." (Braudel, 2001, s. 37). Hilmi Ziya, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı çalışmasında uygarlıklar arasındaki ilişkinin önemine Braudel gibi bir vurgu yapar, "Tek bir medeniyet vardır: O da,¹ insan toplulukları arasındaki karşılıklı tesirlerin büyümesi, çoğalması ve genişlemesidir." (Ülken, 2007, s. 11). Görüldüğü üzere her iki araştırmacı da tüm uygarlıkların tek bir uygarlık olduğunu bunu sağlayanın da çeviri ve etkileşim olduğu konusunda birleşmektedirler. Nasıl ki her ulusun/uygarlığın bir olgunluk dönemi varsa aynı zamanda bir de çocukluk, çiraklık çağı vardır. Fakat, "Kendi içine kapanan ve her şeyi yalnız kendinde arayan cemiyetlerin yeni bir şey yaratmasına, tek ve büyük medenî açılış yoluna girmesine imkân yoktur," (Ülken, 2007, s. 11) sözleri de çeviriye, etkilenmeye kapılarını kapatan ulusların çiraklık döneminden çıkamayacaklarını göstermektedir.

"Yazınla, bilimle uğraşıp da çeviri sorunu üzerinde durmayan biri gösterilemez," (Anday, 1994b, s. 56) diyen Anday'a² göre, çeviri gereklidir: "Hele bizim toplumumuzun çeviri gerekmesi

---

¹ Alıntılarda orijinal metinlere sadık kalınmıştır.

² Hasan Ali Yücel döneminde *Tercüme Dergisi'*nde görev yapan Anday'ın çevirileri arasında dünyada söz sahibi olan şair ve yazarlar da yer almaktadır. Melih Cevdet, Tarjel Vesaas'dan çevirdiği *Buz Sarayı* romanıyla TDK 1973 Çeviri Ödülü'nü kazanmıştır. Melih Cevdet Anday'ın çevirilerinden bazıları şunlardır:

a. Şiir Çevirileri

1. *Annabel Lee* - Edgar Allan Poe(2003), Adam Yayınları.
2. *Atlının Türküsü* - Federico Garcia Lorca(1966), (Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte), Yeni Dergi, s,103.
3. *Bir Zenci Kızın Türküsü*, Ben de - Langston Hughes (1971). İstanbul : Yeditepe Yayınları.
4. *Çayhane* - Ezra Pound
5. *Gece, Şehir Uyumuş.* - Aleksandr Blok

gittikçe artmaktadır, çağımızı yakalamanın kaygısı zorunlu kılıyor bunu.” (Anday, 1994b, s. 56). Anday bu sözleriyle çevirinin birden çok alanla ilgili olduğunu da vurgular. Çevirinin önemini belirlerken Anday(1990) dünyada iki önemli çeviri dönemi yaşandığını, “(...) bunlardan ilki, sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Arapların, Yunan biliminin büyük bir bölümünü Arapçaya aktarmaları atılımı, ikincisi ise on birinci ve on ikinci yüzyıllarda Avrupa'nın gerçekleştirdiği büyük çeviri akımıdır,” (s. 134) diyerek açıklar. Melih Cevdet, çeviriyle birlikte dünyamızın zenginleştiğini belirtir: “Çeviri yolu ile imgelemimiz, demek dünyamız daha da zenginleşiyor, renkleniyor, çeşitleniyor. Gerçekte uygarlığımız bir çeviri uygarlığıdır.” (Anday, 1994b, s. 291). Anday’a göre, çeviri ile yazın arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur; yerli yazın kusursuzluğa doğru gider: “Yeni düşünlerin anlatımı için çeviride zorluk çekilerek aranan tümce, yerli yazında tam biçimini bulduktan sonra yeniden çeviride kullanılır. Böylece hem yerli yazın gelişir, hem de çeviri gittikçe güzelleşir.” (Anday, 1994a, s. 203). Yine yabancı şairleri tanıma şansını vermesi çevirinin bir başka önemli yararıdır: “Başka ülkelerin şairlerini çeviri yoluyla da olsa tanımak, edebiyatımız için büyük kazanç olur.” (Anday, 2002a, s. 299). Böylece bir arayış içinde olan yerli edebiyat, çevirisine ulaştığı yabancı şairlerle bu durumdan kendini kurtaracak ve seçeneksiz olmadığını görecektir.

2. Tanzimat Döneminde ve 1940 Sonrasında Türkiye’de Çeviri

Tarihimizin son bin yılına bakıldığında, çevirinin Türk edebiyatında önemli bir yeri olduğu görülecektir. Uygurlular, Selçuklular, Osmanlılar döneminde çeviri sürekli gündemde olmuştur. Bu dönemlerden biri, belki de en önemlisi olan Tanzimat yıllarında çeviri Doğu uygarlığından çıkışın ve Batı uygarlığına girişin de öncüsü olur. Modernleşme, kendini öncelikle çevirilerle gösterir. Batılı dillerden ilk felsefi metin, ilk roman, ilk şiir çevirileri Tanzimat’ta yapılır. Bunun sonucu olarak da başta roman olmak üzere, öykü, tiyatro gibi türler çeviri yoluyla Türkçeye kazandırılır.

Türk edebiyatındaki çeviriyle ilgili görüşlerini Tanzimat döneminden başlatan Melih Cevdet, Türkçedeki çevirileri irdelerken aynı zamanda çeviri yapıtlardan yararlanarak Türkçenin nasıl yalınlaştığına ve kendini bulmasına da göndermeler yapar. Çeviri şiirde aşamaların yaşandığını söyleyen Anday(1994), Tanzimat dönemi şiir çevirilerini başarısız bulurken Tanzimatçıların düzyazı alanında ise başarılı olduklarını söyler. Melih Cevdet, 1994’te çıkan *İmge Ormanları* adlı kitabındaki “Türkçe’de Düzyazının Gelişimi” başlıklı yazısını Tanzimat döneminde yapılan çevirilere ayırır. Anday (1994a), Divan edebiyatının fikirsiz, süslü, ağdalı, gösterişli bir biçemi olduğunu “Divan edebiyatının müseccâ düzyazısından kurtulmak kolay değildi, çünkü o yazıda fikirsizliği süs püs örtmeliydi,” (a. g.

-
6. *Hürriyet* - Paul Éluard
  7. *Kanun* - Wystan Hugh Auden
  8. *Pan Öldü* - Ezra Pound
  9. *Şiir Sanatı* - Paul Verlaine

b. Roman Çevirileri:

1. *Buz Sarayı* (1972- Tarjei Vesaas) 1. baskı, Cem Yayınevi. 2.baskı. Tavanarası Yayıncılık, 2002.Bu çevirisiyle 1973’te Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü’nü almıştır.
2. *Babalar ve Oğullar* (1983). Sosyal Yayınlar.
3. *Ölü Canlar* (1983). Sosyal Yayınlar.

e. , s. 200) diye açıklar. Anday (1994a), Divan edebiyatının dili nedeniyle kendini bulmuş, durmuş, oturmuş Batı düzyazısını Türkçede karşılamanın büyük güçlükler doğurduğunu bu yüzden de Tanzimat yazarlarının işe sıfırdan başladıklarını sözlerine ekler. Tanzimat dönemindeki çevirilere dikkat çekenlerden biri olan Ramazan Korkmaz (2011) da Avrupa'dan yapılan çevirilerin, Türk edebiyatında yeni bir yol ayrımı yarattığını belirttiikten sonra Tanzimat döneminde başlayan Türk düzyazısının tehlikeli bir eşikten de geçtiğini, "(...) ya kendisi olmak için kendi olay, izlek ve insan kaynaklarına dönme ya da uyarılma kolaylığına sığınarak kötü bir öteki kopyası olmak," (s. 26) ifadeleriyle belirtir. Anday, Tanzimat dönemi metinlerinden örnekler verirken Cevdet Kudret'in, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*³ adlı yapıtından yararlanır. Batı edebiyatından yapılan çevirilerin dilinin bozukluğu üzerinde durur. İlk yapılan çevirilerden yola çıkarak zamanla Türkçenin gerçek kimliğine ulaştığını kanıtlamaya çalışır. Tanzimat döneminin başlangıcında ortaya çıkan öncü Batılı yapıt Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği *Telemak*'tır. Anday *Telemak*'tan aşağıdaki alıntıyı yapar:

"Kalipso nâm perî-i cezîre-nişin, Ülis tesmiye olunan ma'sükunun terk ü azimet ü firkatinden hasıl olan teessür-i kalbisini ta'dil edecek teselliyi bulamamasından ve nâû-i hayat-ı sermedi olmasından kendisini bi-baht ve sitemdide-i tal-i saht add ü şûmar etmesiyle... bir bahar-ı daimi ile muhat olan ceziresinde vaki' çemenis-tan-ı şükûfezar üzerinde ekseriya münferiden ve müteesiren gezinir ise de, bu hal ve mahal ...her bâr-birlikte geşt ü gûzar ettiği ma'sukunun güftar ü mişvarını ihtar etmekle sahil-i deryada mahzunane oturup eşk-i çeşmini etrafa serper ve Ma'suk-ı âşık-fedanın râkib ve zâhib olduğu sefimenin gittiği tarafa hasr-ı nazar eder idi. Nâgehân bir sefine-i kazazedenin kum üzerinde bazı edevat-ı meksu-resi gözüne ilişmesi akabinde karaya çıkmış bir pir ve bir berna iki şahs-i garabet-nüma görmesiyle, şahs-ı cüvanın hareket-i merdane ve reviş-i levendanesine dikkat ettikte 'Ülis'in oğlu Telemak'tır' deyip (...)" (Anday, 1994a, ss. 200-201).

Anday bu alıntıdan sonra "Bu dille yazılmış bir kitabın roman diye okunabileceğine bugünkü aklımız pek yatmaz. Gerçekte çevirmen de bunun bir 'ahlak kitabı' olduğunu belirtmekle bu güçlüğü ortadan kaldırmaktadır," (a.g.e., s. 201) sözlerini yazarak Tanzimat yıllarında dilin bir problem olduğunu ortaya koyar. Melih Cevdet, Tanzimat dönemiyle ilgili olarak *Telemak* dışında *Sefiller*, *Hikâye-i Robenson*, *Monte-Cristo* gibi büyük yapıtların Türkçeye çevrilmesine değinir. Aşama aşama bu çevirilerle birlikte bir ırmak gibi dilin nasıl kendi yolunu bulduğu üzerinde durur. Tanzimat'ta düzyazı açısından yapılan en büyük atılımın eski inşa tarzından vazgeçmek olduğunu vurgulayan Anday, "tümce"nin öneminiyle birlikte Şemsettin Sami'nin diğerlerinden farkı üzerinde durur. Anday (1994a), Şemsettin Sami'nin amacının ise anlatımı kitap şivesinden kurtarıp konuşma şivesine çevirmek olduğunu söyleyip şöyle devam eder: "Buradaki 'kitap şivesi' sözünden ne anlayaca-

---

³ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, İstanbul: Varlık Yayınlar, 1967.

ğiz? Elbetteki 'inşa' tarzını, 'müsecca' düzyazıyı. Ama artık ona düzyazı demek doğru olmayacaktır; çünkü yeni düşünceler bu 'tarz' ile anlatılmamaktadır." (a.g.e., s. 203). Anday'a göre, Tanzimatçıların peşinde koştukları Türkçe cümlelerdir: "Kısaca, bütün sorun 'tümce'yi bulmaktır. İşte Tanzimat'la başlayan, bu 'tümce' arayışıdır. (...) onu bulmak pek de kolay olmamıştır." (s. 203). Görüldüğü gibi Tanzimat dönemi edebiyatçıları sadece yeni türleri getirmekle kalmamışlar aynı zamanda Türkçe sentaksı da kurmaya çalışmışlardır. Tanzimat yazınıyla başlayan Türkçenin kendini bulma süreci, önce II. Meşrutiyet yıllarında Ulusal Edebiyat'la, devamında Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Dil Devrimi'yle birlikte yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulmasıyla sonuçlanır. Anday, dil yalınlaş-tıkça yerli yazın da çeviri de yetkinleşir düşüncesini savunur. Yusuf Kâmil Paşa'nın *Telemak* çeviri-sinden yüz yıl sonra, Behçet Necatigil'in, Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları*⁴ adlı yapıtından alıntılar yaparak Türkçenin ne büyük bir gelişme kaydettiğini belirtir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk tarihi ve Anadolu daha çok işlenen konular olması nedeniyle çeviri etkinlikleri yavaş ilerlerken 1940'ların başında hızlanır. Melih Cevdet bir dönem içinde bu-lunduğu ve yakından tanıma fırsatına kavuştuğu *Tercüme* dergisine ve bu derginin çıkmasını sağla-yan Hasan Ali Yücel'e birçok yazısında değinir. Türk çeviri tarihinde özel bir yere sahip olan "*Tercü-me* dergisinin ilk sayısı 19 Mayıs 1940'ta yayımlanır. Dergi, iki ayda bir olmak üzere yılda altı defa çıkar." (Sauer, 1997, s. 37).⁵ Melih Cevdet, 1990'da yayımlanan *Sevişmenin Gündüklüğü ve Yüceliği* adlı kitabında yer alan "Dinde ve Felsefede Arap Milliyetçiliği" başlıklı yazısında Hasan Ali Yücel'in çeviriye verdiği önemi ayrıntılarıyla açıklar. Anday bu yazısında Türk tarihi açısından Hasan Ali Yü-cel'in öncülüğünde kurulan Tercüme Bürosu'nun önemini "Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı gününde yayımına başlanan 'Dünya Edebiyatından Tercüme' dizisi, yeni kültürümüzün en önemli atılımlarından biriydi; Köy Enstitüleri gibi, yazık ki, bu atılım da önce kuşa döndürüldü, sonra da unutturuldu," (s.134) sözleriyle vurguladıktan sonra "Dünya Edebiyatından Tercüme"le Ha-san Âli Yücel'in ne amaçladığını şu şekilde açıklar: "Yücel, 'Dünya Edebiyatından Tercüme' dizi-sinde basılan kitapların bizde bir yeniden doğuş sağlayacağına gönülden inanmış yaman bir kültür adamı idi; biliyordu ki, bu dizi çağdaşlaşmamızın en sağlam temeli olacaktır." (a. g. e., s. 134). Bu sözler de Hasan Ali Yücel döneminde çevirinin sadece yazınsal amaçlı olmadığını net şekilde gös-termektedir. Nitekim, Nedim Gürsel (1978) de "Çeviri Etkinliği ve Kültür" başlıklı yazısında yeniden doğuş düşüncesini destekler: "Ataç, Sabahattin Eyuboğlu,⁶ Vedat Günyol, Azra Erhat gibi dünya çeviri yazınında eşine az rastlanır bir topluluğun bu dönemde ortaya çıkması (...)" (s. 25) nın dö-ne-me egemen olan yenileşme düşüncesinin en somut göstergesi olduğunu, özellikle Eyuboğlu'nun

⁴ Behçet Necatigil, *Rilke'nin Malte Laurids Brigge'nin Notları*, İstanbul: De Yayınları, 1966.

⁵ Sauer'in belirttiğine göre *Tercüme* dergisi dört döneme ayrılabilir: 1. Dönem: *Tercüme* Sayı 1-38, 19 Mayıs 1940-19 Temmuz 1946 (33 dergi): Kurucusu Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel döneminde *Tercüme* dergisi

2. Dönem: *Tercüme* Sayı 39/40-49/51, 19 Kasım 1946-Ocak/Haziran 1949 (8 dergi): Çok Partili Döneme geçtikten sonra *Tercüme* dergisi

3. Dönem: *Tercüme* Sayı 52-69/70, Mayıs 1951 -Ocak/1 Haziran 1960 (12 dergi): Demokrat Parti döneminde *Tercüme* dergisi

4. Dönem: *Tercüme*, Sayı 71/72-87, Temmuz/7 Aralık 1960-Temmuz/Eylül 1966(11 dergi)" (Sauer 1997: 38).

⁶ Alıntılarda orijinal metinlere bağlı kalınmıştır.

çevresindeki aydınların çeviri imecesini, Anadolu kültürünün kaynak metinlerine yönelen çağdaş bir Yenidendoğuş hareketi olarak nitelendirebiliriz (a. g. e., s. 25) diyerek çevirideki amacı ortaya koyar. Hasan Ali Yücel, *Tercüme* dergisinin birinci sayısında çevirideki amaçlarını açıklar. Medeniyet bir bütündür diyerek sözlerine başlayan Yücel, şöyle devam eder:

"(...) Biz Türkler, tarihin türlü çağlarında ona yeni unsurlar katmış ve ondan, bizim için yeni unsurları hiç taassup göstermeden bol bol almışızdır (...) Kültür tanışkanlığının fikri manzarası, her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur; bizde de aynı hal vaki oluyor. Tercüme; zihnî, fikrî ve medeni bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mütekâmil bir 'ana diline nakil' hareketi bizde de tekevün etmiştir." (Yücel, 1940, s. 1).

Görüldüğü gibi çevirinin gerekli olan kültür alışverişini sağlamakta olduğunu belirten Yücel'e göre, Türkler tarihin her döneminde yabancı kültürlerle açık olmuşlardır. Tercüme Bürosu'nda yalnızca yazınsal kitaplar çevrilmemiştir. Bilimsel içerikli yapıtların da çevirisi yapılmıştır. Edward Grant'tan Aykut Göker'in dilimize çevirdiği *Ortaçağda Fizik Bilimleri* adlı kitap bunlardan biridir.⁷

Anday hem Bağdat'taki çeviri yapılan yerde hem de Batı'da her zaman çeviri işinde Yahudilerin yer aldığını söyler. Araplar da Osmanlılar da Yahudilerden yararlanmışlardır: "Tuhaftır, Bağdat'taki çeviri bürosunda da Yahudiler vardı." (Anday, 1990, s. 134). II. Mahmut döneminde açılan Tercüme Odası'nın birinci başkanı Müslümanlaşan bir Rum iken onun yerine gelen ise Yahudi kökenlidir: "(...) 1823'te Baş Tercüman olan İshak Efendi de Yahudilik'ten Müslümanlık'a geçmiş bir zattı." (Berkes, 2002, s. 196). Bu geleneği sürdüren Hasan Ali Yücel de Tercüme Bürosu'nda başta Erol Günay olmak üzere Yahudilerin çalışmasına izin verir.

Geleceği Yaşamak adlı kitabında Anday (1994b), Tercüme Bürosu'nun yabancı edebiyatların tanınmasında ve kültür düzeyimizin yükselmesinde oynadığı role, "Tercüme Bürosu'ndan bu yana ülkemizde yabancı edebiyatlara yaklaşma için gösterilen çaba kültür düzeyimizin yükselmesinde inanılmaz başarılar sağlamıştır,"(ss. 39-40) diyerek vurgu yapar. Bu başarının temelinde ise sadece Batı edebiyatlarından değil, Doğu edebiyatlarından da çevirilerin yapılarak dünya kalıtının Türkçeye kazandırılması yatar. Ayrıca, Türkiye'de gerçek şiir çevirisinin kendileriyle başladığını da söyler: "Gerçek şiir çevirisiyse bizim kuşakta oluştu." (Anday, 2009b, s. 204). Anday'ın bu görüşlerini Tercüme Bürosu'nun önde gelen isimlerinden Azra Erhat'ın, "Dünya klasiklerinin Türkçeleştirilmesinde ortaya çıkan yapıtların çoğu ilk elde tek bir çevirmenin çabasıyla dilimize aktarılsa bile, çeviriler her zaman bir kurul tarafından geçerek denetlenmekteydi. Uzmanlık dallarına göre yan kurullar çalışır, yöntemler saptardı," (Erhat, 1978, s. 56) sözleri de hem Anday'ı doğrulamakta hem de o yıllarda devlet eliyle sistemi bir çeviri etkinliğinin yapıldığını da göstermektedir. Melih Cevdet (2012), *Tercüme* dergisinden sonra ülkemizde başarılı çevirmenlerin yetiştiğini belirtir: "Bizde klasiklerin çev-

---

⁷ Bkz. Anday 1990: 134-135

rilmeye başladığı yıllarda, *Tercüme* dergisi şiir çevirisi işine başarı ile öncülük etmişti. En iyi şiir çevirilerinin ilkleri orada yayımlanmıştır diyebilirim.” (s. 156). Melih Cevdet (2009b), *Tercüme* dergisinin 19 Mart 1946’da yayınlanan “Şiir Özel Sayısı”nın Türk şiir tarihi için önemini “Batı ozanlarından yapılan en başarılı çevirilerin topluca bulunduğu ilk derlemedir. Bundan ötürü de önemini hep koruyacaktır sanırım,” (s. 202) diyerek vurgular. Anday, “Şiir Özel Sayısı”nı çıkarırken Orhan Veli’nin özverisi üzerinde ayrıca durur: “Şiir özel sayısının dizgi, baskı, mizanpaj işleriyle Orhan Veli Kanık görevlendirilmişti ama onun için bir görevden çok daha başka bir iş olmuştur bu; kendi işi, *Yaprak* gibi, kendi kitaplarının baskısı gibi olmuştur. Nasıl titizlikle çalıştığını unutamam. Sayfa yapmakta üstün bir beğenisi vardı.” (Anday, 2009b, s. 202). Bu ifadelerden sonra Anday seçkinin elden geldiğince geniş kapsamlı olması için hepsini coşturduğunu, kendisinin de Edgar Allan Poe’dan çevirdiği ‘Annabell Lee’ şiirine işte bu coşku içinde sarıldığını (s. 202) belirtir. Melih Cevdet Anday *Tercüme* dergisinden söz ederken Sabahattin Eyüboğlu’na ayrıca değinir. Onun, o yıllarda kendileri için ne kadar önemli olduğunu sürekli vurgular. Çeviri yaptığımız günlerde başlıca yüreklendiricilerinin Sabahattin Eyüboğlu’nu belirten Anday (2009b), Sabahattin Eyüboğlu’nun topluca girilen işlerden çok hoşlandığını, “Şiir çevirisinde kimseyi gereksemeyecek güçteki yeteneğine karşın, sevdiği kimi şiirler üzerinde Orhan Veli’yle, Necati Cumalı’yla, benimle çalışmayı yeğlemesi hep bu imece sevgisindendi,” (s. 203) diyerek açıklar ve şöyle devam eder:

“Siz onunla çalışırken sadece bir ya da iki dize bulmuş olsanız bile Sabahattin o şiirin işbirliğiyle çevrildiğini söylemekten büyük keyif duyardı. İşin değeri anlaşılın diye kendisini bunca silmeye bakan başka birini tanımış değilim. Tercüme özel sayısından önce, ondan sonra tanık olduğum bütün çalışmalarında bunu görmüşümdür. Kendisi için hiçbir şey istemedi o gerçekten.” (a. g. e., s. 203).

Anday, Sabahattin Eyüboğlu’nun çevirideki başarısının nedenini ise şöyle açıklar: “(...) şiir çevirisindeki başarısını sanırım, onun gizli ozanlığıyla açıklayabiliriz. Paris’ten kardeşlerine yolladığı kimi mektupların koşuk (manzum) olduğunu bilirim.” (a. g. e., s. 203). Melih Cevdet Anday, 1994’te çıkan *İmge Ormanları* adlı kitabında Sabahattin Eyüboğlu’nun, Nurullah Ataç’ın çevirilerini büyük bir ilgiyle okuduğunu, vurguladıktan sonra, “(...) biz o yıllara değin, çevirinin özellikle ‘çevrilen dilde, yeniden yaratma’ yanını gereğince kurcalayamamıştık, dilimiz arınmadığı için kurcalayamazdık da,” (Anday, 1994a, s. 280) der. Bu sözleri de çeviride eksik kaldıkları yeri açığa vurur. Anday bu yetersizliklerinin nedenini, “Osmanlıca ancak işin ‘özgün metne bağlı kalma’ yanını karşılama çabası içindeydi. Konuşma dili düzyazının temeli olmamıştı. Bu konu, özellikle oyun çevirileri için önem taşıyordu,” (a. g. e., s. 280) şeklinde açıklar. Görünen o ki, *Tercüme* dergisinde çalışırken çevirmenlerin tek işi yabancı dilden kitapları Türkçeye çevirmek olmamış, onlar aynı zamanda Türkçenin de kurulmasına hizmet etmişlerdir.

Melih Cevdet, *Tercüme* dergisindeki çevirileri değerlendirirken zaman zaman kendi çeviri deneyimlerinden de söz eder. *Akan Zaman Duran Zaman* adlı anı kitabında Anday (2009b), “The Raven” adlı şiiri çevirmekten niçin vazgeçtiğini “Çalışmaya başladım ama ilk iki kıtayı bitirince anladım ki bu iş benim yıllarımı alacak. Cesaretim kırıldı. Bir süre sonra bir kıta daha çevirdim, sonra bütün bütün vazgeçtim,” (s. 205) diyerek açıklar.

Çevirinin, özellikle de şiir çevirisinin sorunlu bir konu olarak kalacağını belirten Anday, günümüzde şiir çevirisinin *Tercüme* dergisini geride bıraktığını “(...) şiir çeviri sanatı günümüzde, *Tercüme* özel sayısını epey geride bırakan aşamalara erişmiştir,” (a. g. e., s. 204) ve şairlerin bugün artık *Tercüme* özel sayısında görüldüğü gibi tek tek şiirleriyle değil, kitaplarıyla tanıma olanağına kavuştuğumuzu (a. g. e., s. 204) da sözlerine ekler.

Tercüme dergisinin dışında Anday, denemelerinde çeviri alanında söz sahibi olan *Metis Çeviri*⁸ dergisi üzerinde de durur. Derginin yeni çıkan sayılarını izlediğini söyler. *Metis Çeviri* dergisindeki çeviri şiirler iki dilde verilmiş, hatta üç dilde kimi zaman diyen Anday, şunları söyler: “Diyelim şiirin aslı İspanyolcada, İngilizce’den ya da Fransızca’dan çevrildi ise İspanyolcasını da koyarak. İkinci dilden çevirme işi ise bambaşka sorunlar çıkarıyor ortaya.” (Anday, 1994a, s. 378). Burada gerek Anday’ın üzerinde durduğu gerekse *Metis Çeviri*’de yapılan çeviriyle birlikte orijinal metnin de verilmesi gerektiğidir; böylece çevirisi yapılan dili bilen okur, iki metni de görebileceği için kendi yorumlarını da yapabilecektir.

3. Şiir Çevirisi

Melih Cevdet Anday’ın yazılarında şiir çevirisi en hassas konulardan biridir. Bu konu üzerinde ciddiyetle durur. Anday, çeviriye olumlu bakanları ve olumsuz bakanları yazılarında birlikte değerlendirir. Onların düşüncelerini yakından irdeler.

Bir şair ve çevirmen olarak Anday, şiir çevirisinin yapılacağını savunur: “(...) ‘çeviri yapılamaz’ savından yana değilim. Neden dersiniz, bu etkinlik Roma’dan beri sürüp geliyor ve insanların birbirini anlamalarında yardımcı oluyor.” (Anday, 1994b, s. 291). Bu ifadelerle şiir çevirisinin tarih boyunca yapıldığını belirten Anday, 19 Kasım 1976’da *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan ve 2012’de çıkan *Gökyüzü Haritası* adlı kitabında da yer alan “Eluard ve Rilke” başlıklı yazısında şiir çevirisini tartışmaya açar. Şiir çevirisinin zorluğunu anlatan ifadeleri belirtir: “Şiir çevirmenin güçlüğünü, belki de olanaksızlığını en iyi anlatan söz, ‘Şiir kendi diline de çevrilemez,’ sözüdür; (...)” (s. 155). Şiir çevirisinin zorluğuna değinen Berke Vardar (1978) da, “Çünkü burada ‘gösteren’ de işe karışır, sesler ve bürünsel öğeler de çevirmenin karşısına dikilir. Çevirinin olanaksızlığını öne sürecektir, denli ileri gidenlere de bu düzlemde rastlanır daha çok. (s. 70) şeklinde açıklama yapar. Şiir

---

⁸ *Varlık* dergisindeki “Çeviribilime İhtiyaç Duyanların Çevirmenler Olması Gerekir”, başlıklı yazısında Prof. Dr. Turgay Kurultay, *Metis Çeviri* dergisinin önemini şu sözlerle açıklar: “1940’ta yayına başlayan *Tercüme* dergisiyle başlayan çeviri dergiciliği geleneği, çevirinin ayrı bir bilim dalı haline gelmesiyle birlikte bitti. Bu sert bir tez gibi dursa da ana eğilimi göstermek bakımında savunuyorum. *Metis Çeviri* dergisi *Tercüme* geleneğinin sınırlarını zorlamış olmakla ve kendisi de bu geleneği sürdürmekte zorlanmış olmakla birlikte bu geleneğin parçasıydı ve bence son halkasıydı. Ondan sonra yayınlanmaya başlayan *Tömer Çeviri* dergisi bir çevirmen atölyesi dergisi görüntüsündedir ve çeviri kültürü içinde merkezi bir konuma talip olmadı.” (*Varlık*, Haziran 2006).

çevirisinin belli bir dilde kurulmuş bir sözcükler biçiminin, başka hiçbir dilde bir karşılığı bulunamayacağını düşündürmesi bakımından çok öğretici ve düşündürücü olduğunu belirten Anday, tarihin her döneminde günümüzde olduğu gibi şiir çevirisinin zor olmadığını Homeros üzerinden verir: "(...) sözgelişi Homeros çevrilebilir ve bundan ötürü çok da yitirmez kendinden, öyküsü olan bir şiirdir, çünkü o, ayrıca koşuk ilkçağın tek anlatım aracıdır, bilimadamları da o aracı kullanmışlardır." (Anday, 2012, s. 155). Görüldüğü gibi öyküye dayanan şiirin çevirisi zor olmamaktadır. Şiir çevirisinde güçlüğün çağımızda kendini gösterdiğini belirten Anday, bu durumun nedenini şiirde geçen sözcüklerin kendileri için kullanılmasına bağlar: "(...) çünkü şiirde sözcük, kendisi için kullanılır oldu. 'Şiir sözcüklerle yazılır,' sözü, 'duygularla yazılmaz' anlamındadır. Bir sözcük büyüdür bir tür şiir. Bu açıdan bakılınca, onun başka bir dilde karşılığını bulmak olanaksızdır denebilir." (a. g. e., s. 155). Bir şair olan ve "Asıl çevrilemez olan şiirin yapısıdır," (Berk, 1978, s. 72) diyen İlhan Berk de benzer konuya dikkat çeker. İlhan Berk "(...) çeviride en iyi yaklaşım, en doğru yol çevrilecek şiirin şiir dilini bulmaktır," (a.g.e., s. 73) diyerek çözüm yöntemini de gösterir.⁹ Fakat, bu güçlüğün yenilebileceğini de ileri süren Anday(2012), şiirin gerekirse başka dilde yeniden yaratılabileceğini söyler: "Ama isteyen insan neyi başarmamıştır ki! Bu güç iş için de doğrudur bu. Ne yapıp yapıp bir dilin şiirini, başka bir dilde, gerekirse yeniden yaratacağız, (...)" (s. 155). Melih Cevdet bu vurgusuyla çevirinin kesinlikle yapılabileceğini de belirtmiş olur. Anday'ın üzerinde durduğu gerekirse yeniden yaratacağız ifadesine Tuğrul İnal da değinir. Şairin yazdığı şiiri bir buz parçacığına benzeten İnal (1991), çevirmenin yaptığını ise, "Bir buz parçacığının suda eriyişi gibi ikincil bir somutlama denilen çeviri de yeni bir somut tasarım haline dönüşüyor," (s. 69) biçiminde açıklayıp sözlerine, "Artık ikincil bir tasarıma dönüşen metinden haz alınıyorsa bu estetik ve son tasarımda buz ve su ayrı ayrı olmayıp tüm parçacıklar kaynaşık durumdadır," (a. g. e., s. 69) ifadeleriyle devam ederek çevirinin beğenilmesini haz vermesine bağlar. İnal, çevirmenin buz parçacıklarını kırıp kendi dilinde yeniden yaratmasına Cahit Sıtkı Tarancı'dan örnek vererek düşüncelerini somut duruma getirir.¹⁰

---

⁹ Berk'in görüşlerinin ayrıntısı şöyledir: " Anlam olsun, deyiş olsun, çeşitli anlatım biçimleri olsun (buna üslubu da katalım), sonunda hep şiirin yapısına gelip dayanır. Yaratının kökeni odur. Öykünülme, aktarılmayan, yansıtılmayan o yapıdır, öz-biçim ikileminin kendisi onda yatar. Yaratının bütün kesimleri onda billurlaşıp, öz-biçim sorununu o çözer; yapı denilen teke öyle dönüşür. Peki nedir bu çevrilmeyen dediğimiz yapı? Şiirin bütün ilkelerini, öğelerini, birimlerini, toplayan; seslerin, renklerin, sözcüklerin, çağrışımların, duyuların dünyasını buyruğu altına alan; öfkeleri, sevinçleri, acıları bir yaşama biçimine dönüştüren? Ozanın bütün yaşamından getirip koyduğu ben sorunu elbet. Asıl çevrilmeyen bu dil işte. Ancak yaratı halinde olan, ancak o zaman varolan." (Berk 1978: 72).

¹⁰ "Çevirmen, sezgi yoluyla 'simplex' ve 'unum', yalın ve bir olandan uzaklaşarak, gerekirse keyfi bir yaklaşımla, çeşitli çağrışımlarla, amaç dilin kullanım ve kültürel gereklerine ve deyişbiçimlerine göre bir imgeden sözcükten ötekisine ya da iki imgeyi birleştirerek yeni bir imgeye sözcük üretimine - somutlamaya geçer. Yazınsal yapıtı yeniden yazar. C.S. Tarancı, Nerval'dcn çevirdiği 'Fantazy'a' adlı şiiri sanki yeniden yazmıştı. Şiirin son dörtlüğünde Nerval'in eski bir şatonun penceresinde ne zaman ve nerede gördüğünü bir türlü kestiremediği eski giysiler içerisinde siyah gözlü sarışın bir kadın imgesi, " *puis une dame, à sa haute fenêtre, / Blonde aux yeux noirs, en ses habits anciens. / Que, dans une autre existence peut - etrel J'ai déjà vue... et dort je me souviens!* / Tarancı'nın ellerinde bağıntılı sözcüklerle yeni bir biçim almış. Tarancı, kaynak dil ile kendi dili arasında bir ilişki kurmuş. Siyah gözlü sarışın kadın 'en üst pencerede' 'kömür gözlü bir kumral' olmuş. Kadın simgesi ve görme edimiyle ilintili olarak zaman sorunsalı, yaşam ölüm diyalektiğinde düşsel bir mekâna oturtulmuş: ' *Kömür gözlü bir kumral en üst pencerede; / Eskidir geçmiş zaman esvapları eski. / Görmüşlüğüm var bu kadını! Ama başka bir hayatta belki!* / Özgün metindeki belli, işlevsel bir anlam ifade eden

Anday, şiir çevirisi konusunda Jean Cocteau ve Soupault'dan da yararlanır; onlardan alıntılar yapar. Soupault'un şiir çevirisi ve dili üzerine görüşlerini Türkçeye çeviren Anday'a göre, Soupault şiir çevirisine olumlu yaklaşmaktadır. Soupault(1978), "Şiir gerçi bir söz sanatıdır, ama bir öz sanattır da. Bu bakımdan başka bir dile çevrilebilmelidir. Ben şiirin çevrilebileceği inanıyorum," (aktaran Anday, s. 57) dedikten sonra şiir dilinin müzik gibi evrensel bir dil olduğunu söyler: "Hatta daha da fazlasına, şiir dilinin, müzik gibi uluslararası bir dil olduğuna inanıyorum. Dünya ulusları birbirlerini belki her şeyden çok şiirle anlayacaklardır." (a. g. e., s. 57). Bu konuya değinen Metin Altıok da şiirin evrenselliğini savunur. Ona göre, "(...) şiir belli bir dille yazılmakla birlikte o dilin üstüne çıkan bir söz sanatıdır." (Altıok, 2006, s. 30). Altıok sözlerine şiirin evrenselliğini sahip olduğu öze bağlayıp şu şekilde devam eder: "Gerçek şiir her zaman içinde evrensel bir öz taşır. İşte bu evrensel öz, çeviri yoluyla başka dillerde de kendine yeni yataklar açar." (a. g. e., s. 30). Bu sözler de gösteriyor ki, bir şiirin başka bir dile çevrilmesi evrenselliğiyle olabilmektedir. Anday, şiir çevirisine karşı çıkan Fransız ozan Jean Cocteau'nun(1994b), "Şiir öyle ayrı bir dildir ki, başka hiçbir dile çevrilemez. Hatta yazılmış görüldüğü dile bile," (aktaran Anday, s. 55) şeklindeki görüşlerini de ele alır. Anday, Jean Cocteau'nun ne demek istediğine 1994'te çıkan *Geleceği Yaşamak* adlı kitabında iki kez değinmiştir. Bu kitabın 55. sayfasında Cocteau'nun sözlerini, "(...) gerçekte onun niyeti, bir şiirin 'yazılmış olduğu dile' çevrilemeyeceğini belirtmek," (Anday, 1994b) şekilde yorumlarken kitabın 288-289. sayfalarında ise, Cocteau'nun sözünün birinci bölümüne katılmadığını "Eğer bir kaynak dildeki özel şiir dilini biz erek dilde gerçekleştirebilirsek şiirin çevrilemezliği savı oldukça zayıflar. Bu görüş açısına uyarak diyeceğim ki, ben Cocteau'nun sözünün ikinci bölümüne katılıyorum da, birinci bölümde söylenene pek gönüllü değilim," (Anday, 1994b) biçiminde açıklar.

Hem kötü çeviri hem de iyi çeviri diye bir şeyin var olduğunu söyleyen Anday'a göre, çevri şiirin başarılı olmasının koşulları arasında şunlar yer alır: "Çeviri şiir, çevrildiği dilde şiir tadı veriyorsa iyi çeviri ve hatta iyi şiir sayılır; öylece çevirmen bir ölçüde kendini silmiş, okuru özgün şiirle baş başa bırakmış olur." (Anday 1994a: 375). Akşit Göktürk ise, iyi bir çeviri için dil yetisini öne çıkarır: "(...) iyi çeviri, çevirmenin hem kaynak hem de amaç dildeki dil yetisiyle doğru orantılıdır. Sözün yüzey anlamı yanı sıra çağrıştırdığı anlamı, metnin satır aralarını kavrayabilecek bir dil yetisi." (Göktürk, 1978, s. 62). Görüldüğü gibi çevirmenin iki dili bilmesinin ötesinde bir de dil yetisine gereksinimi vardır. Melih Cevdet (1994b), başarısız bir şiirin çevrildiği dildeki olumsuzluklarını ise, "Kötü bir şiir çevirisi ise hiçbir dilden değildir, okuyanı şiirden soğutur, ozanların aptal olduğunu düşündürür,"(s.

---

sözcükler, Tarancı'nın dilinde anlam genişlemesi-zenginliği biçiminde olgunlaşıp ortaya çıkmışlar. 'Kömür gözlü', 'Esvap', 'görmüşlüğü olmak' gibi sözcükler "Fantazya"nın konumuna ve şiirsel yaratıya-yazıya için deyiş biçimleriyle yeniden ortaya çıkmışlar. Bu yeniden ortaya çıkış-yeni biçim-şiir çevirisinde çalkantılı duygunun yaratıcı, o kadar da etkili ve güçlü bir ifadeye bürünmesi halidir. 'Kömür' simgesinde olduğu gibi, sezginin sütanalığı yapıp beslediği bu imge sıradanlığını ve aktarmacılığın aşıldığı durumdur." (İnal 1991: 68).

291) sözleriyle dile getirir. Anday'a göre yeni şiirin¹¹ çevirisi yapıldığında şu durumlar ortaya çıkabilir: "Yeni şiirin çevirisinde imgeler rahatlıkla verilebilir, yiten ise yapısal özelliklerdir çoğu zaman. Buna ses düzeni de diyebiliriz." (Anday, 2001, s. 334). Anday, yeni şiirde yapısal özellikleri, ses düzenini aramaya, görmeye hazırlıklı olmayan okur için çeviride yiten şeyin ayırdına varmak olanağı yoktur. Ha aslı olmuş, ha çevirisi (a. g. e., ss. 334-335) olmuş diyerek okur açısından da çeviri şiirin algılanmasına değinir.

Çeviride her zaman bir problem olarak algılanan "Çeviri kokmamalı" sözüne Anday farklı bir açıdan yaklaşır. Ona göre, çeviri kokmamalı diyerek yapılan çeviri, şiirin aslındaki yapıyı ve biçimi yok edecek denli ileri götürülmemelidir: "Çeviri kokmamalı, evet, ama bir yabancı ozanın şiiri olduğu da anlaşılmalı. Bir yabancı ozanla karşı karşıya bulunduğumuz başka nasıl anlaşılabilir ki!" (Anday, 1994a, s. 376) diyerek tepkisini ortaya koyar ve bir başka yazısında da, "(...) deneyimlerime dayanarak diyebilirim ki, yabancı bir ozanı kendi dilimizde yenileştirmekten kaçınmalıyız, ondaki yabancı sesi duyurmalı okura (...)" (Anday, 2012, s. 156) diyerek devam ettirir düşüncesini. Zaten çevirmenin görevi, "(...) yazarın söylediğini en doğru bir şekilde aktarmak zorunda olduğu gibi aslına en yakın bir biçimde (üslup) de anlatmak zorundadır. Bilimsel bir metni masal diliyle vermek ne kadar yanlışsa, çeviride bir yazarın biçiminin yitirilmesi de o derece yanlıştır. (Doğan, 1978, s. 53). Ayrıca, "Bir yazarın biçimi, sanatçı kişiliğinin ayrılmaz bir yanıdır," (a. g. e., s. 53) bu nedenle çevirmen, bir yazarın temel özelliği olan biçimine sadık kalarak onu korumalıdır. Anday (2012), şiir çevirisinde şiirin şeklinin de korunmasının önemini üzerinde durur: "(...) ve şiirin yalnızca ruhuna değil, biçimine de bağlı kalmalıyız. Giderek yalnızca biçimine bağlılıkla başarıya ererek, merak etmeyin, o şiirin ruhunu da vermiş oluruz. İnsan gibidir şiir de, biçim gitti mi, ruh da gider, ara ki bulasın." (s. 156). Bu sözleriyle Anday şiir çevirisinde biçimi de bir kenara itmediğini söylemiş olur. Anday (2009b), çevirisi yapılan şiirden şairini tanımanın zorluğuna da değinir: "Yabancı bir ozanı çevirilerinden ne kadar tanıyabiliriz? Hele çevrilen dil başka bir dil ailesinden mi?" (s. 204). Kendisi çözümü, "Bence en iyisi, çeviriyle aslına karşılıklı koymaktır," (a. g. e., s. 204) diyerek ortaya koyar. Çeviri şiir, hele özgün metinle birlikte basılmışsa, burada, çevirmenin yaklaşımının ve başarısının da daha iyi ortaya çıkacağını belirten Anday, Tanzimatçıların çevirilerinde şiirin şairlerine ulaşamadığını vurgular. Bunun nedenini *Akan Zaman Duran Zaman* adlı yapıtında "(...) o zaman yapılan şiir çevirilerinde bir yabancı ozanı, deyişi, düşüncesi, biçimiyle bir yabancı ozanı bulmamız olanağı yoktur. Sanki o yabancı ozanlar, bizim Tanzimat ozanlarının biçimine sığınmış gibidirler," (a. g. e., s. 204) diyerek açıklar. Melih Cevdet asıl metni vermenin çeviride yapılabilecek kırpmaları da önleyeceğini belirtir. Anday'a göre asıl metinlerin verilmesiyle birlikte çevirideki en büyük sıkıntılardan biri olan orijinal metne bağlılık sorunu da ortadan kalkacaktır: "(...) 'metne bağlılık ve özgürlük' sorunu, çeviri şiirin en önemli sorunlarından biri olagelmıştır." (a. g. e., s. 375). Anday'ın bu sözleri öte yandan çevirmenin iş etiğinin de ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

---

¹¹ Anday, 1975'te yayımlanan *Sosyalist Bir Dünya* adlı kitabında yeni şiiri şu şekilde açıklar: "Çağdaş şiir anlayışı, şiirden öyküyü atmak amacından doğmuştur denebilir; bu ise sözgelisi, Homeros'un, Dante'nin, Fransız klasik ozanlarının ve bir anlamda romantik ozanların şiir anlayışına karşı çıkmak demektir." (Anday, 1975b, s. 309).

Şiirlerin diller arası çevirisinin dışında *şiiirin düzyazıya çevrilip çevrilmeyeceği* de çeviri konusunda sorgulanan konulardan biridir. "Bir şiiri düzyazıya çevirmekle, başka bir dile çevirmek aynıdır. Bu durumda çevirmene de yaratıcılık düşer,"(Anday, 1978, s. 81) diyen Anday'a hem " (...) çeviri yapmak da özgün yapıt yaratmak kadar yaratıcılık işidir (...) (Doğan, 1978, s. 52) diyen Mehmet H. Doğan hem de çeviride anlamı içeren ve aşan, gösterenlerin egemenliği altındaki bildirilerin söz konusu olduğunu belirten Vardar (1978) da, "Çeviri bu koşullarda özgün yaratım eylemiyle özdeşleşir bir bakıma," (s. 70) diyerek destek verirler. Çağdaş şiirin düzyazıya çevrilemeyen söz (Anday, 1994a, s. 339) olduğunu belirten Anday (1978), *Yasak* adlı kitabında yer alan "Esin" başlıklı yazısında şiirin düzyazıya niçin çevrilemeyeceğini esine, akla ve ozanın çıkış noktasına bağlayarak açıklar:

"(...) 'esin'i göklerden yeryüzüne indirdikten sonra da onun niteliği yine gizemsi bir doğada kaldı. Artık akıl ve duygu ikiliğinden çok uzaklardayız. Öyle bir ikilik bize hiçbir şeyi açıklayamaz. Konu, esinin dışardan gelir gibi olduğu konusudur. Kimi şiirlerin düzyazıya çevrilememesi bundandır; çünkü onu ozan da kafasında düzyazı ile düşünmemiştir." (ss. 80-81).

Anday'ın bu sözleri de şairin şiirine başlamasının önemini göstermektedir. Çünkü şair aklına gelen konuyu yazmadan önce birçok şekilde kalıba dökülebilir; roman ve öykü olarak, tiyatro eseri vb. Fakat şair şiir biçimini seçtikten sonra yazdığı eser diğer biçimlerden uzaklaşmış oluyor. Bu nedenle düzyazıya çevrilmesi de zorlaşır.

Çeviride üzerinde tartışılan konulardan biri de *çevirinin kim tarafından yapılacağıdır*. Şiir çevirisini ozanların yapması isteği yaygın bir anlayış olarak kabul edilmektedir. Bir ozan olarak Anday, bu tartışmaya katılır ve yazılarında düşüncelerini açıklar. Anday (2009a), "Bence her ozan şiir çevirmelidir zaman zaman; böylece hem kendi geleneğinden kurtulmak, hem de anadili üzerinde düşünmek olanağını bulur," (s. 46) düşüncesine sahiptir. Bu sözler şairin çeviri sırasında elde ettiklerini de göstermektedir. Anday'a göre, türler içerisinde başarı şiir çevirisinde yatar ve çeviriyi ozanlar yapmalıdır: "Çeviride başarı olasılığı, en çok şiir çevirisi için söz konusu edilebilir çünkü şiir dili başka bir dildir ve hangi ulustan olurlarsa olsunlar ozanlar bu dili bilen kişilerdir. Demek şiir çevirisini ozanlar yapmalıdır."(Anday, 1994b, s. 291). Fakat, Melih Cevdet, iyi ozanların iyi şiir çevirisi yapacağı görüşüne katılmaz. Çünkü ona göre, iyi ozanlar, "(...) kendilerini silmeye, gözden yitirmeye katlanamayacak kadar bencildirler, başka bir ozanın şiiri için yeteneklerini harcamayı her zaman göze almazlar." (Anday, 2009a, s. 46). Görüldüğü gibi iyi ozanlar çeviri yaparken kendilerini de düşünmektedirler. Bu davranış da şiir çevirisine olumsuz yansımaktadır.

4. Anday'a Göre Çevirmenler ve Onlara Düşen Görevler

Anday'ın düşünce yazılarında çevirmenler iki şekilde karşımıza çıkar: Bunlardan birincisi çevirmenlik mesleğidir; ikincisi ise takip ettiği çevirmenlerdir. Onların adlarını da vererek yaptıkları çevirilerle ilgili düşüncelerini açıklar. Melih Cevdet (2012), "Ben de şiirler çevirdim kimilerinde başarılı da olmuşumdur, öyle derler, (...) " (s. 156) dedikten sonra başarılı bir çevirmenin kendisini sileceğini, "Şiir çevirisi ayrıca çok da nankör bir iştir; neden dersiniz başarılı çevirmen, başardığı ölçüde ken-

dini siler ortadan, bir aferin bile almaz okurdan, onu ozanla baş başa bırakır. Okuyan da beğendi mi, çevirmeni değil, ozanı över artık,” (a. g. e., s. 156) sözleriyle açıklar. Anday (1994a) bir başka yazısında da, “(...) çevirmen bir ölçüde kendini silmiş, okuru özgün şiirle baş başa bırakmış olur,” (s. 375) ifadesiyle yine çevirmenin başarısına değinerek iyi bir çevirmenin kendini ortadan kaldırdığını söyler. Anday, 2009’da çıkan *Bakır Çağı* adlı kitabında da bu konuya değinerek benzer düşünceleri yineler.¹² Ona göre, şiir çevirisinde çevirmenin yaşadığı en büyük problemin şiirin aslındaki güzelliği aktarmaktan çok, içindeki gizi aktarmaktır: “(...) çeviri sırasında karşılaştığı en büyük güçlük, şiirin aslındaki güzelliği aktarmak güçlüğü değildi; belki daha çok, o güzelliği yaratan gizli bildiri idi.” (Anday, 1975b, s. 314). Anday sözlerine, “Mallarme'nin o şiirleri niçin yazdığı bilinmeden, yarattığı güzellik de aktarılamazdı,” (a. g. e., s. 314) ifadesiyle devam ederek çevirmenin aslında iyi bir şiir çevirisi için şiirin yazılma nedenine ulaşması gerektiğini de vurgular. Anday, çeviride yabancı yazarın çevrildiği dile benzetilmesine, “(...) onun bizden başkalığını, daha doğrusu özgünlüğünü bütün gücünüzle vermeye çalışacaksınız,” (Anday, 1994a, s. 378) sözleriyle karşı çıktıktan sonra Türkiye’de *Nermin Menemencioğlu* ve *Cevat Çapan*’ın bu güçlüğü yenen birkaç kişiden biri olduklarını belirtir.

“Dilimizin özleşmesi çevirinin başarılı olmasında büyük yarar sağlamıştır,” diyen Anday, 1999’da çıkan *Geçmişin Geleceği* adlı kitabında çeviride başarılı olanları tek tek söyleyerek Batı yazınının Türkiye’ye gelmesinde oynadıkları rollere dikkat çeker: “Ahmet Muhip Dranas’ın, Cahit Sıtkı Tarancı’nın, Sabahattin Eyuboğlu’nun, Orhan Veli’nin, Oktay Rifat’ın, Sabahattin Kudret Aksal’ın, Necati Cumalı’nın, Cevat Çapan’ın...çevirileri, artık bize Batı şiirini tanıtacak, sevdirecek kadar başarılıdır.” (s. 11). Melih Cevdet yazılarında bu çevirmenlerin dışında Türkiye’de çeviri alanında söz sahibi olan *Nermin Menemencioğlu*, *Nermi Uygur*, *Talât Sait Halman*, *Özdemir İnce*’ye de değinir. Bunların çeviri alanındaki etkinliklerini somut örneklerle açıklar.

Melih Cevdet’in üzerinde durduğu çevirmenlerin başında *Talât Sait Halman* (1931-2014) gelir. Talât Sait Halman’ın Shakespeare’in sonelerini¹³ Türkçeye çevirdiğini belirten Melih Cevdet (1994b), onun kitabını tanıtır: “Talât Sait Halman bu sonelerle uğraşmaya yıllar önce başlamıştı; kitap olarak ilk ürünü, 1964 yılında Yeditepe Yayınevi’nce basılmıştı, 40 sone’den oluşan bir kitaptı bu. Sayın Halman o günden bugüne uğraşmış didinmiş, sonelerin tümünü (154 sone) dilimize kazandırmış.” (s. 57). Anday, Halman’ın çeviri tekniğine de değinir. Buna göre, “Talât Sait Halman, çeviriyi yaparken anlam, duyarlık, düşünce, benzetme ve eğretileme, söyleyiş, ses ve söz uyuşumu, ritm, uyak ve biçim bakımından Shakespeare’e bağlı kalmaya çalışmıştır.” (a. g. e., s. 57). Bu alıntılara göre Anday, Talât Sait Halman’ın çevirideki başarısını şiirin ahenk unsurlarına bağlı kalmasına, Türkçeyi dikkate almasına ve ozanlığına bağlar. Anday, kendisinin sürekli savunduğu çeviri yaparken şiirlerin aslının verilmesine Halman’ın uyduğunu belirtir: “(...) başarısı, sadece İngilizceyi iyi bilmesinden değil, ozan olmasından da kaynaklanıyor. Çevirilerin İngilizce asılları ile karşılıklı basıl-

¹² “Şiir çevirisi hem güç, hem de nankör bir iştir; o güçlüğü yenen, sonunda kendine değil, gene de çevirdiği şiirin yararına alkış toplar. Bundan ötürü de şiir çevirmeye kalkanın, çevirdiği şiirle okuru baş başa bırakmakta, kendini onların arasından çekip almakta mutluluk bulacak kadar şiir sevmesi gerekir.” (Anday 2009a: 46).

¹³ Talât Sait Halman, *Shakespeare - Tüm Soneler*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.

ması, meraklı okura, çeviri ilkelerinin nasıl uygulandığı üstüne düşünme olanağını da verecektir.” (a. g. e., s. 58). Bu son alıntılar da Halman’ın, Melih Cevdet’in kafasındaki çevirmenin özelliklerini taşıdığını göstermektedir. Anday çevirmenleri ele alırken *Nermin Menemencioğlu* (1910-1994)’nun görüşlerine de yer verir. Nermin Menemencioğlu’nun yıllardan beri Londra’da oturduğunu ve orada bütün gücünü Türk şiirini, hikâyesini ve romanını İngilizlere tanıtmak için harcadığını belirtir. Anday, Menemencioğlu’nun görüşlerini açıklarken *Metis Çeviri* dergisinde çıkan söyleşisinden¹⁴ yararlanır. Benim epey şiirimi İngilizceye çevirdi dediği Menemencioğlu’nun çeviriye yaklaşımını de değerlendirir. Onun çeviri anlayışını vermeye çalışır. Anday’a göre, Menemencioğlu’nun çeviride dikkat çektiği noktalar şunlardır: “Özgürlük, Nermin Menemencioğlu için ‘metne sadık kalan bir özgürlüktür’, bunun yanında ‘şekli de korumak’ gerekir? İçerik elbette çok önemlidir, fakat dil, deyim gibi öteki öğeleri yok sayarsanız işin içinden çıkamazsınız. Biçemi korumak başta gelir.” (Anday, 1994a, ss. 377-378). Menemencioğlu’ndan sonra Anday, *Cevat Çapan* (1933-)’a da Archibald MacLeish’in bir şiirinin çevirisi nedeniyle değinir. Bu şiiri hem Anday hem de Çapan Türkçeye çevirmişlerdir; fakat farklı iki şiir ortaya çıkmıştır. Bir şiirin çeviri sonucunda farklı iki şiire dönüşmesinde çeviri işinde çevirmenlerin dünyaya bakışları, eğitim düzeyleri, bilgi birikimleri ve mesleklerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu duruma dikkat çeken Anday, aynı şiiri kendisinin ve Cevat Çapan’ın nasıl farklı iki şiir olarak çevirdiklerini ele alır:

“Ben bir zamanlar, Archibald MacLeish’in bir şiirini ‘İspanyol Ölüsü’ adı altında dilimize çevirmiştim; ‘Tercüme’ dergisinin Şiir Özel Sayısı’nda çıkmıştı. Dostum Cevat Çapan’ın Çağdaş Amerikan Şiir Antolojisi adlı yeni kitabında bu ozandan yapılan çevirileri okurken aklıma geldi, buldum o çevirimi, okudum; baktım ki Archibald MacLeish bende başka, Cevat Çapan’da başka bir ozan. Düşüne düşünene buldum, ben o çeviriye aslında olmayan uyaklar katmıştım, uyum değil de, bir tür müzik elde etmek için.” (a. g. e., s. 375).

Anday, Çapan’ın çevirisini kendi yaptığı çeviriden başarılı bulur. Onun çevirisiyle Archibald MacLeish’in vermek istediği iletiyi daha iyi anladığını vurgular: “Ben Cevat Çapan’ın çevirilerinden Archibald MacLeish’in modernizmini daha iyi anladım ve onu daha çok sevdim.” (a. g. e., s. 376). Anday, Cevat Çapan’ın çevirisini yaptığı kitapları da belirtir: “*Kökler* (Arnold Wesker), *Şeytanlar* (John Whiting), *Savaş ve Barış*.” (Anday, 1992a, s. 431). Anday bu çeviriler içerisinde Arnold Wesker’in *Kökler*’ine hayran olduğunu sözlerine ekler. *Nermin Uygur* (1925-2005) da Melih Cevdet’in dikkatini çekmiştir. Anday, *Nermin Uygur*’un çeviri üzerine görüşlerini *Metis Çeviri* dergisinin 1989 Bahar sayısından yararlanarak açıklar. Yaşamının çevirmek olduğunu ileri süren Nermin Uygur,

---

¹⁴ “Nermin Menemencioğlu’yla Söyleşi”, *Metis Çeviri* Dergisi, sayı: 4, 1988.

Metis Çeviri dergisine çeviri konusundaki düşüncelerini açıklamıştır. Melih Cevdet, Nermi Uygur'dan şu sözleri alıntılar:

“Çevirerek yaşar insan: Çevirmeden yaşam yok. Daha biyolojik, fizyolojik aşama bir çeviri. Alınan besin ile içe çekilen havanın nasıl enerjiye dönüştüğünü şöyle bir düşünmek yeter. Bir havanız sanki biz. Aldığımızı, karıştırıp öğütterek sindiririz. Kesin sınırlarla birbirinden ayırt edilmese de, biyolojik aşamanın ötesi, insan - toplum-kültür-tarih boyutumuzsa: Algılar, duyumlar, kavramlaştırmalar, düşünceler, insanlararası ilişkiler, toplumsal algılar, hukuktan ekonomiye, eğitimden yönetime her türlü kurmalar, kuramlar, kurgular, kuruluşlar, hepsi hepsi; karışık, karmaşık, kat kat, boğum boğum bir çeviri.” (Anday, 1994b, s. 56).

Bu sözleriyle Nermi Uygur yaşamın temelinde çevirinin bulunduğunu, artık dünyanın bir çeviriler yeri olduğunu vurgular. Melih Cevdet'in çeviri üzerinde dururken ele aldığı isimlerden biri de *Özdemir İnce (1936-)*'dir. Isidore Ducasse'ın *Maldorur'un Şarkıları*'ni¹⁵ Türkçeye çevirmesi nedeniyle İnce'ye değinen Anday, bu çeviriyi uzun yıllardır beklediğini söyler: “Bu dileğim gerçekleşmiş bulunuyor artık; ozan Özdemir İnce birkaç yıl süren bir çalışma sonunda *Maldorur'un Şarkıları*'ni Türkçeye çevirdi. Ama ne güzel çeviri!” (Anday, 1994b, s. 119).

Anday yukarıdaki çevirmenler dışında *Memet Fuat* üzerinde de durur. 2008'de çıkan *Açık Pencere* adlı kitabında Memet Fuat'ın çeviriden ne anladığını, “(...) çevirilerin bir amacı da şairin şiir anlayışını vermektir, düşüncesinde. O nesir gibi yazıyor, şiirin öyle de yazılabileceğine inanıyorsa bunu belirtmek gerekir, saklamak yanlıştır, diyor,” (s. 114) biçiminde açıklar. Görüldüğü gibi Melih Cevdet çevirmenlere değinirken genellikle onların yaptıkları çeviriler ve çeviri hakkındaki düşüncelerinden yola çıkmıştır.

5. Sonuç

Çeviri dünya tarihinde yeni dönemlerin, uygarlıkların ortaya çıkmasında başat rol oynamıştır. Gerek Doğu dünyasında gerekse Batı dünyasında çevirinin ulusların tazelenmesini sağladığı IX-X. yüzyıllarda Araplarda, XV-XVI. yüzyıllarda Avrupalı ülkelerde net şekilde görülmüştür. Çeviriye sırtını dönen uygarlıkların kendilerini koruyamadıklarını da tarihin sayfaları yazmıştır. Bu nedenlerden ötürü çeviri zorunlu bir eylemdir. Türk tarihine bakıldığında yabancı uluslarla sürekli bir etkileşim yaşadığı görülmektedir. Sadece Tanzimat dönemine bile bakıldığında Türklerin gereksinim duyduklarında yabancı kültürleri almakta hiç tereddüt göstermedikleri görülür. Fakat, Tanzimat yıllarında yapılan çeviriler, bir sisteme dayanmadığı için ve döneme egemen olan yazı dili nedeniyle beklenen sonuçları verememiştir. Çünkü, 16. yüzyılla birlikte kendini göstermeye başlayan ulusal diller Türkiye'de 1860'larda çeviriler başladığında artık oturmuş, kendi kimliklerini bulmuş durumdaydı. Bu dillerden yapılan çevirilerinin karşısında bugünkü anlamda bir Türkçe yoktu. Bu nedenle Tanzimat

---

¹⁵ Isidore Ducasse, *Maldorur'un Şarkıları*. (Özdemir İnce, Çev.) İstanbul: Gece Yayınları, 1989.

dönemi edebiyatçılarının işe sıfırdan değil, eksiden başladıklarını söylemek gerekir. Onlar çevirilerle birlikte yalnızca yeni türleri tanıtmamışlar aynı zamanda Türkçeyi de kurmaya çalışmışlardır. İki işi birden yapmak zorunda kalmaları da nitelikli çeviriler yapmalarını engellemiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1940'ta Hasan Ali Yücel'in yönetiminde kurulan Tercüme Bürosu'nda da çeviri yapılırken dil sorunu yaşanmış; ama dönemin Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Melih Cevdet, Orhan Veli gibi yazarları imece yöntemiyle çalıştıkları için Tanzimat dönemine göre daha başarılı çeviriler yaptıkları gibi devam eden Dil Devrimi doğrultusunda da Türkçenin özleşmesinde büyük rol oynamışlardır. Ayrıca Tercüme Bürosu'yla birlikte çeviriye bir çeki düzen verilmiş, Türkiye'de çevirinin bilimsel olarak yerleşmesi sağlanmıştır. Tercüme Bürosu'nda yalnızca Batı'nın değil, Doğu'nun da klasikleri Türkçeye kazandırılmıştır. Montaigne'in denemeleri ilk kez, yaklaşık 400 sene sonra, Türkçeye çevrilmiştir. Tek başına bu yapının çevirisi bile Tercüme Bürosu'nun oynadığı büyük rolü göstermeye yeter. Yine bu yıllarda, Anday'ın da içinde bulunduğu yazarlarca, Türk edebiyat tarihinde ilk kez yabancı dillerden topluca şiir çevirisi yapılmış ve *Tercüme* dergisinin "Şiir Özel Sayısı" adıyla yayımlanmıştır. Bu çeviri etkinlikleri sonucunda Türkiye'ye yeni ve farklı bakış açılarının girmesi sağlanmıştır.

Şiir çevirisinin yapılabileceğini savunan Anday, konuyu ikiye ayırarak ele alır. Ona göre, şiir öykü anlatan ve günümüzde imgeye dayanan şiir olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öyküye dayanan, eski şiirin çevirisi sorun olmazken yeni şiirin yapısal özellikleri nedeniyle çevirisinde sıkıntılar çıkmaktadır. Bu nedenle bir başka dile çevrilen yapıt anlamını korumakla birlikte ses düzeni gibi yapısal özelliklerini yitirmektedir. Anday'a göre, çevrilmiş metinlerin yanında orijinal metinlerin de yer alması çevirinin güvenilirliğini arttıracaktır.

Çevirmenler her konuda çeviri yapamazlar. Bir çevirmenin çevirisini yapacağı yazarla benzer duygu, düşünce ve dünyaya bakışta ortak özellikler taşıması gerekir. Eğer çevirmen bu ortak noktaları barındırmıyorsa başarılı olamaz. Anday için başarılı bir çeviride çevirmenin kendi kimliğini silmesi, yeterli değildir, aynı zamanda çevirmen çevirisini yapacağı yazarın biçimini de korumak zorundadır.

Kaynaklar

Altıok, M. (2006). *Şiirin İlk Atlası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Anday, M. C. (1975b). *Sosyalist Bir Dünya*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Anday, M. C. (1978). *Yasak*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Anday, M. C. (1990). *Sevişmenin Gündüklüğü ve Yüceliği*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Anday, M. C. (1992a). *Yiten Söz*. İstanbul: Adam Yayınları.

Anday, M. C. (1994a). *İmge Ormanları*. İstanbul: Adam Yayınları.

Anday, M. C. (1994b). *Geleceği Yaşamak*. İstanbul: Adam yayınları.

- Anday, M. C. (2001).** *Çok Sesli Toplum*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Anday, M. C. (2002a).** *Felsefesiz Yaşamak*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Anday, M. C. (2008).** *Açık Pencere "Toplu Yazılar 1"*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2009a).** *Bakır Çağı "Toplu Yazılar 2"*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2009b).** *Akan Zaman Duran Zaman*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2012).** *Gökyüzü Haritası "Toplu Yazılar 3"*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Berk, İ. (1978, Temmuz).** Çeviride Şiir Dili, *Türk Dili*. "Çeviri sorunları Özel Sayısı", 322, 72.
- Berkes, N. (2002).** *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Braudel, F. (2001).** *Uygarıkların Grameri*. (M. Ali Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Doğan, M. H. (1978, Temmuz).** Serbest Çeviri Üzerine. *Türk Dili*, "Çeviri sorunları Özel Sayısı", 322, 52-53.
- Erhat, A. (1978, Temmuz).** Ortak Çeviri. *Türk Dili*, "Çeviri sorunları Özel Sayısı", 322, 56-57.
- Göktürk, A. (1978, Temmuz).** Yazınsal Çeviride Metin-Ötesi Anlam İlişkileri. *Türk Dili*, "Çeviri Sorunları Özel Sayısı", 322, 62.
- Gürsel, N. (1978, Temmuz).** Çeviri Etkinliği ve Kültür, *Türk Dili*. "Çeviri sorunları Özel Sayısı", 322, 25.
- İnal, T. (1991).** Şiir Çevirisi Estetik Bir İfadedir. *Frankofoni Özel Sayısı Ortak Kitap*, 3, 68-69.
- Karataş, T. (2001).** *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Kızıltan, R. (2000).** Tarihte Çeviri: Antik çağdan 19. yüzyıl sonuna kadar edebi çeviri kuramları -1 Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar. Ankara Üniversitesi *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* Cilt 40, 2, 71-88.
- Korkmaz, R. (2005).** *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdoğan, M. A. (2005).** Abbasiler Dönemi Tercüme Faaliyetlerinin Arap Edebiyatına Etkisi. *Nüsha*, 16, 35-49.
- Sauer, Jutta (1997).** Türkiye'de ilk çeviri dergisi: Tercüme. (Mustafa Çıkar, Çev.) *Kebikeç*, 5, 35-49.
- Vardar, Berke (1978, Temmuz).** Dilbilim Açısından Çeviri, *Türk Dili* Dergisi. "Çeviri sorunları Özel Sayısı", 322, 66; 70.
- Yücel, H. A. (1940).** Önsöz. *Tercüme* dergisi, Cilt 1, 1, 1.
- Ülken, Hilmi Ziya (2007).** *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: Ülken Yayınları.